



PARTER

Kärande

Daniel Edencrona, [REDACTED]
Adress hos ombuden

Ombud: Juristerna Erik Scherstén, Vera Bolmgren, Emanuel Klerfelt Johansson och
Olivia Möller
Centrum för rättvisa
Skeppsbron 20
Box 2215
103 15 Stockholm

Svarande

Staten genom Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

Ombud: Juristerna [REDACTED], [REDACTED] och [REDACTED]
Justitiekanslern
Box 2308
103 17 Stockholm

DOMSLUT

Käromålet lämnas utan bifall.

BAKGRUND

Den allmänna ålderspensionen består bland annat av premiepension. Syftet med systemet med premiepension är att ge pensionssparare möjlighet att ta del av värdeutvecklingen på fondmarknaden. Premiepensionssystemet är utformat som ett fondförsäkringssystem där kapitalförvaltningen sker i värdepappersfonder som sköts av fristående fondbolag. Pensionsmyndigheten sköter konto- och fondhandelsadministrationen i systemet.

Det går förenklat till så att Pensionsmyndigheten erhåller medel från Skatteverket motsvarande de premiepensionsrätter som fastställts för pensionsspararna på aggregerad nivå, som placeras på myndighetens fondhandelskonto. Med dessa likvida medel köper Pensionsmyndigheten fondandelar utefter varje pensionssparares valda fondfördelning.

Genom premiepensionssystemet får pensionsspararen en civilrättslig fordran på framtida pension från staten som är villkorad på så sätt att den inte kan göras gällande förrän pensionsspararen har uppnått en viss ålder. Denna fordran utgör egendom som omfattas av skyddet för egendom enligt första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. På premiepensionskontona redovisas vad spararnas fordran på premiepension är värd vid varje given tidpunkt. Kontona är endast bokföringsmässiga konton och innehåller inte några likvida medel. Det är Pensionsmyndigheten, och inte pensionsspararen, som äger andelarna i värdepappersfonden. Fondvalet i premiepensionssystemet utgör en beräkningsgrund för pensionsspararens fordran på staten. Fordrans värde härleds alltså till värdeutvecklingen i de valda fonderna. De fonder som pensionsspararna kan välja mellan är de som finns tillgängliga på myndighetens fondtorget. På fondtorget kan sparare välja mellan fonder som förvaltas av privata aktörer eller fonder som förvaltas av den statliga myndigheten Sjunde AP-fonden (AP7). Sparare som själva inte gör ett fondval hamnar automatiskt i en av AP7:s fonder, AP7 Såfa.

Pensionsspararen kan löpande begära att göra ett så kallat fondbyte hos Pensionsmyndigheten. Ett fondbyte innebär att beräkningsgrunden för spararens fordran på pension (och därmed dess värdeutveckling) ändras. Pensionsmyndigheten säljer andelar i den fond som pensionsspararen vill byta från till en viss kurs och köper andelar i den nya fonden till en annan kurs i syfte att säkra fordran till spararen. När Pensionsmyndigheten mottar en begäran om fondbyte skickas en köporder till det valda fondbolaget och en säljorder till det fondbolag som spararen önskar byta från.

Pensionsmyndigheten använde tidigare ett system där pensionsspararen genom användandet av en femsiffrig pinkod kunde göra fondval. Med hjälp av koden kunde pensionsspararen logga in på Pensionsmyndighetens webbportal för att genomföra ett fondbyte. Med tiden kom det att bli vanligt förekommande att pensionssparare lämnade ut sin pinkod till rådgivningsföretag som därmed kunde logga in på Pensionsmyndighetens webbportal för att på egen hand administrera placeringar och genomföra fondbyten för pensionsspararens räkning. Mot bakgrund av den risk som uppmärksammats att fondval kunde göras obehörigen genom pinkoderna, tog Pensionsmyndigheten bort den möjligheten i februari 2014. Därefter kunde pensionssparare som ville göra fondval antingen logga in på Pensionsmyndighetens webbplats genom identifiering med e-legitimation eller beställa fysiska fondbytesblanketter som skickades till spararens folkbokföringsadress. Fondbytesblanketterna var förtryckta med pensionsspararens uppgifter och det krävdes att de undertecknades antingen av den enskilde själv eller av någon annan för pensionsspararens räkning. Blanketterna lästes av genom Pensionsmyndighetens maskinella inläsningsprogram. Myndigheten granskade inte enskilda fondbyten utöver den kontroll som skedde vid inläsningen av blanketten. Fondbytena kontrollerades inte heller av revisorer eller förvaringsinstitutet. Efter att Pensionsmyndigheten genomfört fondbytet skickades däremot en bekräftelse till pensionsspararens folkbokföringsadress. Av bekräftelsen framgick till vilken fond bytet hade skett och att den som ansåg att Pensionsmyndigheten hade gjort ett felaktigt fondbyte skulle kontakta myndigheten inom två månader och begära rättelse.

Brottsligheten i den så kallat Falcon Funds-härvan gick ut på att ett stort antal fondbyten genomfördes till fonder som enbart inrättats för att verka på fondtorget och som genom otillbörlig handel med värdepapper sedan tömdes på tillgångar.

Bakgrunden var att huvudmännen som ingick i härvan år 2012 förvärvade ett fondbolag och startade en värdepappersfond som sedermera fick namnet Optimus High Yield. Fonden, som gjordes valbar på Pensionsmyndighetens fondtorg, var inriktad på att handla med värdepapper där de underliggande tillgångarna var amerikanska bolån. Huvudmännen förvärvade därefter rådgivningsföretaget Positiv Pension i Sverige AB, vilket med tiden hade byggt upp ett omfattande kundregister med omkring 20 000 pensionssparares aktiva pinkoder.

Efter förvärvet användes koderna i kundregistret för att flytta pensionssparare från fonden Inside Active Global till Optimus High Yield, vilket i praktiken ledde till att den förra fonden tömdes på tillgångar. Via ett antal fondbyten, men i vissa fall även direkt, flyttades medlen till fonderna Falcon Aggressive, Falcon Cautious och Falcon Balanced (Falcon-fonderna). Optimus High Yield kom sedermera att fusioneras in i Falcon Balanced. Genom handel med onoterade tillgångar kom huvudmännen att tillgodogöra sig delar av fondförmögenheten i Falcon-fonderna.

En av Positiv Pension i Sverige AB:s kunder var Daniel Edencrona, vars pinkod fanns i bolagets kundregister. Daniel Edencronas kod användes den 3 juli 2013 för fondbyte från Inside Active Global till Optimus High Yield. I samband med fondbytet angav den som genomförde bytet att någon bekräftelse inte skulle skickas till Daniel Edencrona. Den 10 september 2014 gjordes ett nytt fondbyte för Daniel Edencrona från Optimus High Yield till en av Falcon-fonderna, Falcon Aggressive.

Pensionsmyndigheten hade sedan den 20 februari 2014 tagit bort möjligheten att byta fond med hjälp av pinkod. Ett fondbyte kunde därefter göras antingen med e-legitimation eller genom att en fysisk fondbytesblankett skickades in till myndigheten. Fondbytet den 10 september 2014 genomfördes med användning av en förfalskad fondbytesblankett.

Den 22 februari 2016 utfärdade Pensionsmyndigheten ett köpstopp avseende Falcon-fonderna och den 15 juni samma år sades samarbetsavtalet med Falcon Funds upp, varefter dessa fonder inte längre var valbara på Pensionsmyndighetens fondtorg. Pensionsmyndigheten instruerade även Falcon Funds om inlösen av samtliga Pensionsmyndighetens andelar i fonderna genom en säljorder den 16 juni 2016. Falcon Funds bekräftade inledningsvis Pensionsmyndighetens säljorder, men vägrade verkställa den. Den 11 juli 2016 stämde Falcon Funds Pensionsmyndigheten i tingsrätten rörande samarbetsavtalet. Den 14 september 2016 gav Pensionsmyndigheten in svaromål tillsammans med en genstämning och yrkade då att Falcon Funds skulle föreläggas att lösa in andelarna. Först efter att den maltesiska tillsynsmyndigheten MFSA förelagt Falcon Funds att lösa in fondandelarna i oktober 2016 påbörjades inlösen av fonderna. De medel som flöt in kom spararna till del genom tre korrigeringar av innehaven på deras premiepensionskonton. Korrigeringarna skedde med 350,5 miljoner kr i juni 2017, 80 miljoner kr i juni 2018 och 31,5 miljoner kr i november 2020.

Pensionsmyndigheten har också riktat skadeståndsanspråk och väckt talan mot flera aktörer, bland annat styrelsen i Falcon Funds, fondbolagets försäkringsbolag samt förvaringsinstitutet Bank of Valetta och Swedbank. Hittills har Pensionsmyndigheten fått in 345 miljoner kr genom processerna. Vissa av dessa pågår fortfarande.

Med beaktande av bland annat icke utbetalda slutlikvider, valutaförluster och fondavgifter bedömer Pensionsmyndigheten att den samlade skadan för pensionsspararna avseende såväl Optimus High Yield och Falcon Funds kan uppskattas till ca 1 137 miljoner kr.

YRKANDEN

Daniel Edencrona har yrkat att tingsrätten ska förplikta staten att till honom betala 20 000 kr jämte ränta på beloppet enligt 6 § räntelagen från dagen för delgivning av stämningsansökan.

Han har även yrkat ersättning för sina rättegångskostnader med 1 123 kr för en timmes rättslig rådgivning.

Staten genom Justitiekanslern (staten) har bestritt käromålet. Inget belopp har vitsordats som skäligt i och för sig. Sättet att beräkna ränta har dock vitsordats.

GRUNDER**Daniel Edencrona**

Pensionsmyndigheten har haft i uppdrag att, i eget namn men för Daniel Edencronas räkning och enligt hans instruktioner, förvärva fondandelar i de fonder som har funnits på myndighetens fondtorg.

Daniel Edencronas premiepensionsrätt, som avser hans premiepensionspengar, utgör egendom i den mening som avses i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen.

Efter att en eller flera okända personer obehörigen gett in en förfalskad fondbytesblankett till Pensionsmyndigheten i Daniel Edencronas namn, men utan hans samtycke, förvärvade myndigheten den 10 september 2014 för hans räkning fondandelar i fonden Falcon Aggressive till ett sammanlagt värde om 139 651,77 kr.

Staten har haft en på Europakonventionens egendomsskydd grundad positiv skyldighet att skydda Daniel Edencronas fordran på framtida pension. Detta med hänsyn till att

premiepensionssystemet är ett av staten utformat obligatoriskt fondsparande, att det är staten genom Pensionsmyndigheten som har rådighet över premiepensionspengarna och att det är staten som utför alla fondbyten samt att premiepensionen har stor betydelse för den enskildes trygghet.

Statens positiva skyldighet innebär i det aktuella fallet att det har ålegat staten att, innan Pensionsmyndigheten genomförde det ovan beskrivna fondbytet den 10 september 2014, vidta rimliga förebyggande åtgärder för att motverka risken för obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter. Eftersom staten har underlåtit att vidta sådana åtgärder, samt att Pensionsmyndigheten har förvärvat ovan nämnda fondandelar för Daniel Edencronas räkning på grund av den förfalskade fondbytesblanketten, har staten överträtt hans egendomsskydd enligt Europakonventionen.

Vad som utgjort rimliga åtgärder ska bedömas med hänsyn till omständigheterna vid tidpunkten för det obehöriga fondbytet och vad som vid denna tidpunkt kunde identifieras som förutsebara risker.

Vid tidpunkten för fondbytet för Daniel Edencrona har det förelegat en för staten förutsebar risk för att aktörer inom premiepensionssystemet skulle genomföra obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter samt att detta skulle kunna medföra skada för pensionsspararna. Detta särskilt med hänsyn till att staten hade eller borde ha haft kännedom om

- a) att premiepensionssystemet omfattar stora finansiella värden,
- b) att fondtorget var anslutningsbaserat vilket innebar att samtliga så kallat UCITS-fonder tilläts på fondtorget under förutsättning att fondbolaget ingått samarbetsavtal med Pensionsmyndigheten,

- c) att enskilda hade svårt att förstå premiepensionssystemet samt att de hade låg kunskap om och lågt engagemang i förhållande till sitt premiepensionssparande,
- d) att det under början av 2010-talet förekom aktörer inom premiepensionssystemet som inte var seriösa och som inte agerade i enlighet med pensionsspararnas intressen,
- e) att det under början av 2010-talet förekom aktörer inom premiepensionssystemet som hade genomfört obehöriga fondbyten med hjälp av pinkod, och
- f) att det vid tidpunkten för fondbytet för Daniel Edencrona var enkelt att förfalska en fondbytesblankett.

Vid tidpunkten för fondbytet för Daniel Edencrona i september 2014 har det vidare funnits åtgärder som det hade varit rimligt för staten att vidta för att motverka risken för att aktörer inom premiepensionssystemet skulle genomföra obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter. Staten hade bland annat

- a) kunnat förse fondbytesblanketterna med någon form av kopieringsskydd,
- b) vid inläsningen av fondbytesblanketten kunnat kontrollera om pensionsspararen i fråga hade beställt den aktuella blanketten,
- c) kunnat ha ett system för att upptäcka frekvent förekommande underskrifter eller på annat sätt kontrollera underskrifterna, och
- d) kunnat ha ett system för övervakning av fondtorget för att upptäcka osedvanliga rörelser samt en adekvat åtgärdsplan för sådana rörelser.

Med hänsyn till att det vid den aktuella tidpunkten förelåg en för staten förutsebar risk för obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter, och att detta skulle kunna medföra skada för pensionsspararna, samt att det funnits åtgärder som det hade varit rimligt för staten att vidta för att motverka denna risk, har det ålegat staten att vidta en eller flera av de av Daniel Edencrona föreslagna förebyggande åtgärderna.

Den omständigheten att staten påstår sig ha tillhandahållit en möjlighet till rättelse av ett fondbyte, eller att staten vidtagit vissa efterföljande åtgärder för att stoppa och försöka lindra konsekvenserna av brottsligheten i den så kallade Falcon Funds-härvan, medför inte att staten vid en helhetsbedömning ska anses ha uppfyllt sina positiva skyldigheter. Detta även om rätten bedömer att möjligheten till rättelse har den innebörd som staten gör gällande.

Detta innebär att staten har ådragit sig skadeståndsskyldighet i förhållande till Daniel Edencrona. Till följd av detta har Daniel Edencrona rätt till ideellt skadestånd med 20 000 kr. Vid bestämmandet av skadeståndet ska bland annat följande beaktas. Pensionen har stor betydelse för den enskildes känsla av trygghet. Genom överträdelsen har det uppstått risk för att Daniel Edencronas premiepension ska gå förlorad. Han har till följd av detta upplevt känslor av maktlöshet och oro inför framtiden.

Staten

Daniel Edencrona har en villkorad fordran på framtida pension mot staten som inte är beloppsbestämd men som vid varje given tidpunkt motsvarar det samlade värde som anges i premiepensionskontot. Denna fordran omfattas av egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Pensionsmyndigheten har dock inte innehåft eller förvaltat några medel för Daniel Edencronas räkning, eftersom premiepensionssystemet är utformat som ett fondförsäkringssystem. Daniel Edencrona har valt bort förvalsalternativet AP7 Såfa, som staten, i egenskap av den statliga myndigheten AP7, förvaltar.

Staten har haft en positiv skyldighet att skydda Daniel Edencronas fordran på framtida pension. Denna positiva skyldighet har staten uppfyllt. Någon omsorgsplikt med det innehåll som Daniel Edencrona påstår har inte förelegat.

Vid bedömningen av om staten har uppfyllt sin positiva skyldighet i förhållande till Daniel Edencrona, ska en helhetsbedömning göras i ljuset av samtliga relevanta omständigheter. Av särskild relevans är de åtgärder som vidtagits från statens sida efter det att Pensionsmyndigheten i slutet av år 2015 upptäckte att något inte verkade stå rätt till med Falcon Funds. Pensionsmyndigheten tillsatte då närmare utredningar av saken och ett köpstopp infördes i februari 2016. Fonderna avregistrerades i juni 2016 och myndigheten har därefter sökt förmå Falcon Funds att lösa in fonderna, vilket till slut kunde ske efter ingripande från MFSA. Sammanlagt har drygt 1 687,5 miljoner kr hittills kunna återvinnas från avyttring av tillgångarna i Falcon-fonderna, som har fördelats mellan pensionsspararna utifrån fondandel och återinvesterats enligt pensionsspararnas valda fondprofil.

Efter att Pensionsmyndigheten även fick anledning att misstänka att brott kunde ha begåtts, har Pensionsmyndigheten anmält misstankarna till Polismyndigheten och Ekobrottsmyndigheten. Omfattande förundersökningar har vidtagits av de brottsutredande myndigheterna, som också lett till åtal och fällande domar för huvudmännen bakom bland annat Falcon Funds.

Vidare har Pensionsmyndigheten framställt betydande skadeståndsanspråk mot huvudmännen bakom Falcon Funds, Falcon Funds styrelse och dess försäkringsbolag, Falcon Funds förvaringsinstitut med flera. Sammanlagt har hittills 335 miljoner kr influtit, som har fördelats mellan pensionsspararna utifrån fondandel och återinvesterats enligt pensionsspararnas valda fondprofil. Flera skadeståndsprocesser pågår alltjämt.

Vid den tidpunkt som den aktuella fondbytesblanketten gavs in, i september 2014, hade Pensionsmyndigheten flera mekanismer på plats i syfte att säkerställa att fondbytet inte skedde obehörigen, vilka också framgick av Pensionsmyndighetens föreskrifter. De var bland andra följande.

- a) Fondbytesblanketten skulle beställas hos Pensionsmyndigheten och kunde endast skickas hem till pensionsspararnas folkbokföringsadress.
- b) Fondbytesblanketterna var fastställda och förtryckta med pensionsspararens uppgifter.
- c) En fondbytesblankett skulle vara undertecknad av pensionsspararen eller dess ombud.
- d) Vid den automatiska inläsningen av blanketten kontrollerades att fondkoden var korrekt och läsbar samt att rutan för undertecknande inte var tom.
- e) Efter att ett fondbyte genomförts skickades en obligatorisk bekräftelse ut till pensionsspararens folkbokföringsadress. Spararen ombads kontakta Pensionsmyndigheten och begära rättelse om placeringen var felaktig.

I Daniel Edencronas fall har en förfalskad fondbytesblankett använts vid fondbytet. Eftersom fondkoden var korrekt och läsbar samt rutan för undertecknande inte var tom har blanketten godtagits vid den maskinella inläsningen av blanketten och byte har verkställts. Därefter har en bekräftelse skickats ut till Daniel Edencronas folkbokföringsadress. Av bekräftelsen framgår att ett fondbyte skett för hans del till Falcon Aggressive. I bekräftelsen har Daniel Edencrona också ombetts att kontakta Pensionsmyndigheten om bytet var felaktigt. Daniel Edencrona har dock inte alls hörts av och än mindre begärt rättelse eller byte hos Pensionsmyndigheten. I sammanhanget ska noteras att Pensionsmyndigheten även skickat brev till honom i november 2013, i egenskap av sparare i Optimus High Yield, med information om att flera sparare hade

blivit flyttade till den fonden utan sitt medgivande. Daniel Edencrona uppmanades även i det brevet att se över sin placering.

Till ovan åtgärder vid fondbyte ska läggas att Pensionsmyndigheten har tillhandahållit en möjlighet för pensions sparare att när som helst logga in på ”Mina sidor” på myndighetens webbplats med sin e-legitimation och få en överblick över sin fondfördelning samt byta fonder. Dessutom har information om fondfördelningen funnits i det så kallade orangea kuvert som årligen skickas ut till pensions sparare.

Statens skyldighet att vidta förebyggande åtgärder för att förhindra bedrägerier av aktuellt slag är begränsad enligt Europakonventionen. Staten har också en bred bedömningsmarginal vid bedömningen av vilka förebyggande åtgärder som ska vidtas. Det ska beaktas att avvägningar har behövt göras mellan olika intressen, vilka bland annat omfattat att Pensionsmyndigheten har haft en serviceskyldighet mot den enskilde samt att enskilda enkelt ska kunna göra fondval och få dessa val skyndsamt verkställda av Pensionsmyndigheten. Den risk som var förutsebar vid den aktuella tidpunkten var vidare att pensions spararen, vid ett felaktigt fondval, hamnade i en fond med en annan placeringsinriktning än den ursprungliga.

Vid den aktuella tidpunkten hade Pensionsmyndigheten tagit bort möjligheten att byta fondval genom pinkoderna, vilket vid den aktuella tidpunkten framstod som en rimlig åtgärd för att ytterligare förhindra obehöriga fondbyten. Att det visade sig att åtgärderna inte varit tillräckliga eftersom fondbytesblanketten förfalskades, eller att det fanns ytterligare åtgärder som med facit i hand skulle ha gett ett starkare skydd, är av underordnad betydelse vid bedömningen.

Vid bedömningen av statens positiva skyldighet, ska också beaktas att det i lagstiftningen ställdes krav på att samtliga fonder på fondtorget var så kallade UCITS-fonder och att fondföretagen skulle ha ingått samarbetsavtal med Pensionsmyndigheten. Av samarbetsavtalen följde ett antal skyldigheter för fondbolagen. Vidare har Pensionsmyndigheten säkerställt genom samarbetsavtalen att

en rätt till avregistrering och skadestånd ska finnas för det fall att fondföretagen inte uppfyller kraven. En rätt finns även inrättad i lag för Pensionsmyndigheten att föra skadeståndstalan å pensionsspararnas vägnar.

Krav har också ställts på att fondföretagen måste ha tillstånd att bedriva fondverksamhet och att de står under tillsyn av Finansinspektionen (eller dess motsvarighet i ett annat EU-land). Även fonderna måste godkännas av behörig myndighet och, för det fall att fondföretaget har sitt säte i ett annat EU-land, i förväg anmälas till Finansinspektionen. Förvaltningen kontrollerades vidare av förvaringsinstitut och revisorer. Det har därför varit rimligt att utgå från att de involverade aktörerna har varit seriösa och agerat i enlighet med fondandelsägarnas intressen.

Eftersom staten har uppfyllt sina positiva skyldigheter i förhållande till Daniel Edencrona, har hans egendomsskydd inte överträtts. För det fall att tingsrätten skulle anse att en överträdelse har skett, är den ideella skadan i så fall av mindre allvarligt slag, inte minst i ljuset av de övriga åtgärder staten har vidtagit i syfte att gottgöra Daniel Edencrona. Skadestånd är inte heller nödvändigt mot bakgrund bland annat av att han förhållit sig passiv under flera års tid sedan han informerats av Pensionsmyndigheten om det ändrade fondvalet.

UTREDNINGEN I MÅLET

På Daniel Edencronas begäran har partsförhör under sanningsförsäkran hållits med honom själv, partssakkunnigförhör med [REDACTED] (tidigare produktdirektör och styrelseordförande för Folksam fondförsäkring) samt vittnesförhör med [REDACTED] [REDACTED] (tidigare chef för det företag som levererade den automatiska inläsningstjänsten av fondbytesblanketter till Pensionsmyndigheten under den aktuella tidsperioden) och [REDACTED] (fondhandelschef på Pensionsmyndigheten).

På statens begäran har vittnesförhör hållits med [REDACTED] och med [REDACTED] [REDACTED] (jurist vid Pensionsmyndigheten).

Parterna har åberopat skriftlig bevisning.

DOMSKÄL

Utgångspunkter för tingsrättens prövning

Parterna i målet är överens om att Daniel Edencronas premiepensionsrätt (hans fordran på framtida pension) utgör egendom i den mening som avses i artikel 1 i första tilläggsprotokollet till Europakonventionen. Det står även klart att någon utan Daniel Edencronas samtycke gav in en förfalskad fondbytesblankett till Pensionsmyndigheten och att myndigheten som en följd av detta den 10 september 2014 förvärvade fondandelar för hans räkning i fonden Falcon Aggressive till ett värde om 139 651,77 kr. Frågan i målet är om staten brustit i sina positiva förpliktelser att skydda Daniel Edencronas premiepensionsrätt och därmed överträtt hans egendomsskydd enligt Europakonventionen.

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att Europadomstolen har betonat att konventionsstaterna åtnjuter en viss handlingsfrihet eller *bedömningsmarginal* när det gäller tolkningen och tillämpningen av konventionen. Bedömningsmarginalen innebär bland annat att konventionsstaten, vid tolkning och tillämpning av konventionen, kan beakta inhemska förhållanden och rättsliga traditioner, dock under övervakning av Europadomstolen. Omfattningen av bedömningsmarginalen kan bero på arten av det skyddade intresset (se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis, sjätte upplagan, s. 63 f.).

För att uppfylla sina förpliktelser borde staten enligt Daniel Edencrona genomfört vissa närmare angivna *förebyggande åtgärder* som hade motverkat risken för obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter. Detta särskilt eftersom det enligt honom funnits en för staten förutsebar risk för sådana byten. Staten har i stället betonat

vikten av att det funnits ett regelverk som tillhandahåller främst *avhjälpande åtgärder* när ett bedrägeri eller liknande skett.

Det saknas praxis från Europadomstolen som tar direkt sikte på ett fall som det aktuella. I ett mål där en köpare av en lägenhet blivit utsatt för ett bedrägeri genom att felaktiga uppgifter fördes in i ett statligt fastighetsregister, som liksom premiepensionssystemet är ett av staten tillhandahållet obligatoriskt system, betonade dock Europadomstolen vikten av att det fanns ett regelverk som tillhandahåller *avhjälpande åtgärder* när ett bedrägeri eller liknande skett inom systemet. Domstolen ansåg att statens skyldighet inte kunde tolkas så att den innefattar en skyldighet att förhindra att någon bedräglig handling över huvud taget skulle kunna begås med hjälp av det aktuella registret. I stället var staten snarare skyldig att säkerställa att äganderätten var tillräckligt skyddad främst genom att det fanns lämpliga rättsmedel för den som blivit utsatt för ett intrång i sin äganderätt att försöka hävda sin rätt (se rättsfallet Kanevska mot Ukraina, punkterna 45 och 48).

Tingsrätten kommer i sin prövning att göra en bedömning av vilka förebyggande respektive *avhjälpande åtgärder* som fanns under hösten 2014 samt därefter vid en helhetsbedömning avgöra om staten har gjort en rimlig avvägning mellan det allmänna intresset och skyddet för enskildas rättigheter.

Förebyggande åtgärder

Av Europadomstolens praxis framgår att lagstiftarens bedömningsmarginal för social och ekonomisk politik – särskilt vad avser förebyggande åtgärder – är vid (se rättsfallen Kanevska mot Ukraina, punkt 45, och Zolotas mot Grekland, punkt 44).

Av betydelse, vid bedömningen om de förebyggande åtgärderna legat inom bedömningsmarginalen, är vilka förutsebara risker det fanns för att obehöriga fondbyten med förfalskade fondbytesblanketter skulle ske under hösten 2014.

Tingsrätten prövar inledningsvis frågan om den omständigheten att premiepensionssystemet var anslutningsbaserat, dvs. att alla aktörer som uppfyllde vissa krav hade rätt att ansluta sig till systemet, utgjorde en riskfaktor.

För att en fond ska registreras på fondtorget, krävs att den uppfyller kraven i EU:s så kallade UCITS-regelverk. UCITS reglerar fonder vars syfte är att med kapital från allmänheten göra kollektiva investeringar. Det innebär bland annat att en fond som huvudregel måste investera i likvida tillgångar i syfte att kunna tillmötesgå löpande inlösen av fondandelar på begäran av fondandelsägare. UCITS-fonder förvaltas av fondbolag (förvaltarbolag). De ansvarar alltså för att förvalta tillgångarna (fondmedel) som finns i fonden. UCITS innehåller regler om förvaringsinstitut, revisorer och tillsyn. I UCITS ställs krav på att fondmedlen ska förvaras av en från fondbolaget fristående aktör, nämligen ett förvaringsinstitut. Genom att fondbolaget alltså inte självt får ha hand om tillgångarna i fonden, kan viss kontroll utövas av förvaringsinstitutet, vilket syftar till att ge fondandelsägarna ett skydd. Exempel på förvaringsinstitut är banker.

Av samarbetsavtalen mellan Pensionsmyndigheten och fondbolagen följer vidare vissa skyldigheter för bolagen. Om fondbolagen inte uppfyller sina skyldigheter kan de bli skyldiga att avregistreras och betala skadestånd. Ett krav på fondbolagen är vidare att de har tillstånd att bedriva fondhandel och står under tillsyn av Finansinspektionen eller motsvarande myndighet i ett annat EU-land.

Av det anförda framgår att det uppställdes förhållandevis stränga krav för att ett fondbolag skulle få registreras på fondtorget. Att premiepensionssystemet var anslutningsbaserat kan därför inte ha ansetts utgöra en förhöjande riskfaktor i sig.

Frågan är då om det fanns någon annan omständighet som innebär att staten bort förutse att det obehöriga fondbytet som Daniel Edencrona drabbats av skulle kunna komma att ske.

Av utredningen, bland annat innehållet i två beslut av regeringen 2010 och 2011 och ett beslut av Pensionsmyndigheten 2011, framgår att de problem som fanns på fondtorget under åren 2010 och 2011 främst bestod av massfondbyten. Dessa byten var kopplade till olika typer av förvaltnings- och rådgivningsbolag som genom aggressiv marknadsföring sålde in tjänster till pensionsspararna i fondtorget och sedan vid ett och samma tillfälle flyttade ett stort antal sparare från en fond till en annan. Massfondbytena satte press på Pensionsmyndighetens system och gav negativa effekter för fondbolagen och ofta även för fondspararna. Visserligen har [REDACTED] [REDACTED] uppgett att det förekom omfattande problem med obehöriga fondbyten under den aktuella tidsperioden. Han har dock inte lämnat några konkreta uppgifter om sådana byten utöver de byten som skedde från Inside Active Global till Optimus High Yield. Tingsrätten tillmäter därför uppgifterna ett begränsat bevisvärde. Obehöriga fondbyten utgjorde alltså, såvitt framgår av utredningen, inte något utbrett problem på fondtorget under hösten 2014. Att en del aktörer på fondtorget började beställa ett stort antal blanketter hem till spararna kan inte heller i sig anses innebära en risk för obehöriga fondbyten.

När det gäller flytten från Inside Active Global till Optimus High Yield 2013 rörde det sig om att ett förvaltningsbolag förvärvade ett annat bolags kundregister med pensionsspararnas pinkoder. Pinkoderna som såldes hade tidigare lämnats ut frivilligt av pensionsspararna till det säljande bolaget. Det massfondbytet – som alltså grundades på att ett bolag i realiteten köpte pinkoder som hade lämnats ut – leder inte till en misstanke om att bolag på fondtorget generellt var benägna att begå brottsliga handlingar genom att förfälska underskrifter. Att köpa pinkoder går inte att likställa med att förfälska namnunderskrifter. Under hösten 2014 hade dessutom möjligheten att byta fonder genom pinkoder tagits bort. I sammanhanget kan även noteras att av de totalt ca 1,4 miljoner fondbyten som genomfördes 2013 utgjorde bytena från Inside Active Global till Optimus High Yield ca 20 000 av dessa. Några långtgående slutsatser utifrån flytten från Inside Active Global till Optimus High Yield går alltså inte att dra. Det kan tilläggas att [REDACTED] uppgett att det endast varit i det

sammanhanget som Pensionsmyndigheten misstänkte att fondbyten skett utan samtycke.

De problem som funnits på fondtorget, som staten har känt till, har alltså varit aggressiv marknadsföring och problem med massfondbyten. Det framgår vidare av den bevisning som har presenterats att det inte har funnits något utbrett problem med obehöriga fondbyten med pinkoder. Det har därmed inte funnits skäl att anta att det plötsligt skulle uppstå sådana byten med blanketter när koderna väl togs bort.

Sammantaget talar vare sig pensionssystemets uppbyggnad eller statens kunskapsläge om riskerna på fondtorget för att det fanns några beaktansvärda risker för obehöriga fondbyten på fondtorget. Däremot fanns det regler vars syfte var att förhindra att oseriösa aktörer agerade på fondtorget. Mot angiven bakgrund och med hänsyn till att förfalskade underskrifter var brottsligt, att det inte gick att ta ut några pengar från fondtorget genom ett fondbyte och att den största risken med ett fondbyte, enligt vad som framkommit om rådande kunskapsläge, var att spararen hamnade i en fond med en annan investeringsinriktning och avgift än den tidigare fonden får bedömningsmarginalen för staten att avgöra hur regleringen kring fondbyten skulle se ut anses ha varit stor. En avvägning av de säkerhetsrisker som Pensionsmyndigheten kände till och den serviceskyldighet som krävdes för att göra det enkelt för spararna att genomföra fondbyten talar alltså för att det system som fanns 2014 avseende byte av fonder på fondtorget legat inom den vida bedömningsmarginal som gäller för förebyggande åtgärder.

Avhjälpande åtgärder

En viktig fråga när det gäller förekomsten av avhjälpande åtgärder är vilka rättsliga möjligheter det har funnits för Daniel Edencrona att själv tillvarata sin rätt efter att det obehöriga fondbytet hade genomförts den 10 september 2014.

Daniel Edencrona hade möjlighet att begära rättelse inom två månader efter det att han fick del av Pensionsmyndighetens underrättelse om att hans premiepensionspengar

överförts till Falcon Aggressive Fund. Att det fanns en sådan möjlighet framgår av lag och angavs även på underrättelsen. Med hänsyn till att fondbytet skett obehörigt kan det enligt tingsrätten hållas för säkert att en sådan begäran hade medfört att det felaktiga fondbytet hade gått åter. På angivet sätt var det alltså möjligt för Daniel Edencrona att tillvarata sin rätt.

Vid den aktuella tidpunkten fanns det en möjlighet för Daniel Edencrona att gå in på Pensionsmyndighetens webbplats och få information om sina fonder och även ändra i sitt fondval. Genom utredningen är det vidare visat att Pensionsmyndigheten skickade en bekräftelse till honom om det obehöriga fondbytet den 12 september 2014. Han hade dessförinnan i november 2013 tillsänts ett brev från myndigheten med information om att flera sparare hade fått sina fondmedel flyttade till fonden Optimus High Yield utan sitt medgivande. I brevet uppmanades Daniel Edencrona att se över om hans premiepension blivit korrekt placerad. Daniel Edencrona gav dessutom i oktober 2014 sin bank en informationsfullmakt att hämta in information om premiepensionen. Slutligen framgick det av årsbeskeden från Pensionsmyndigheten såväl avseende 2014 som 2015 att Daniel Edencrona den 31 december 2014 respektive 2015 hade hela sitt innehav av premiepensionsrätter i Falcon Aggressive Fund.

Daniel Edencrona har enligt egen uppgift varit intresserad av sin pension och läst utskickade årsbesked. Det kan därför inte, med hänsyn till all den information han haft tillgång till eller haft möjlighet att få del av enligt vad som framgår ovan, anses ha varit en oskäligen börda för Daniel Edencrona att kontakta Pensionsmyndigheten och påtala det felaktiga fondbytet när han upptäckte det. Eftersom fristen för omprövning löper från den dag en part bevisligen fått del av ett beslut framstår det som klart sannolikt att en begäran om omprövning, även om den framställts relativt långt fram i tiden, hade tagits upp till prövning. Det kan tilläggas att ett beslut om omprövning även kan överklagas till förvaltningsdomstol.

Staten har alltså tillhandahållit Daniel Edencrona ett effektivt rättsmedel som varit möjligt att använda för att få till stånd en återgång av det obehöriga fondbytet. Att Daniel Edencrona inte utnyttjat denna möjlighet kan inte läggas staten till last.

Bortsett från möjligheten Daniel Edencrona haft att själv tillgodose sin rätt genom omprövningsinstitutet kan det konstateras att staten lagt ned betydande ansträngningar för att beivra det brottsliga intrånget i Daniel Edencronas äganderätt samt att minimera den skada som uppstått genom bedrägeriet. Sålunda har det inletts omfattande brottsutredningar som har lett till att huvudmännen bakom brottsligheten har dömts till långa fängelsestraff. Vidare har Pensionsmyndigheten inlett en rad civilrättsliga processer för att återfå de medel som försvunnit. Närmare 2 miljarder kr har hittills kunnat återföras till staten genom processerna och genom inlösen av Falcon-fonderna.

Av det anförda framgår att det alltså funnits ett regelverk som tillhandahållit avhjälpande åtgärder vid intrång i en persons äganderätt till följd av brott från en annan enskild.

Slutsats

Tingsrätten har ovan funnit att det system med förebyggande åtgärder som fanns 2014 avseende byte av fonder på fondtorget låg inom bedömningsmarginalen. Vidare har rätten funnit att det, främst genom omprövningsinstitutet och en eventuell senare domstolsprövning, funnits en möjlighet för Daniel Edencrona att få till stånd en återgång av det obehöriga fondbytet. Det har alltså även genom effektiva rättsmedel som varit möjliga att använda funnits avhjälpande åtgärder.

Det skulle enligt tingsrätten med fog kunna hävdas att framför allt de avhjälpande åtgärderna i sig varit tillräckliga för att konstatera att det inte skett någon överträdelse av Europakonventionen i det aktuella fallet. Under alla omständigheter står det klart att det system som staten tillhandahållit, genom de förebyggande och de avhjälpande åtgärderna, som en helhet har åstadkommit en rimlig avvägning mellan det allmännas

intresse och skyddet för den enskildes rättigheter. Någon överträdelse kan alltså inte konstateras. Käromålet ska därmed lämnas utan bifall.

HUR MAN ÖVERKLAGAR, se bilaga 1 (TR-02)

Ett överklagande ska ha kommit in till tingsrätten senast den 5 januari 2024. Det ska vara ställt till Svea hovrätt. Prövningstillstånd krävs.

Axel Taliercio



Hur man överklagar

Dom i tvistemål, tingsrätt

TR-02

Vill du att domen ska ändras i någon del kan du överklaga. Här får du veta hur det går till.

Överklaga skriftligt inom 3 veckor

Ditt överklagande ska ha kommit in till domstolen inom 3 veckor från domens datum. Sista datum för överklagande finns på sista sidan i domen.

Överklaga efter att motparten överklagat

Om ena parten har överklagat i rätt tid, har den andra parten också rätt att överklaga även om tiden har gått ut. Det kallas att anslutningsöverklaga.

En part kan anslutningsöverklaga inom en extra vecka från det att överklagandet har gått ut. Ett anslutningsöverklagande måste alltså komma in inom 4 veckor från domens datum.

Ett anslutningsöverklagande upphör att gälla om det första överklagandet dras tillbaka eller av något annat skäl inte går vidare.

Så här gör du

1. Skriv tingsrättens namn och målnummer.
2. Förklara varför du tycker att domen ska ändras. Tala om vilken ändring du vill ha och varför du tycker att hovrätten ska ta upp ditt överklagande (läs mer om prövningstillstånd längre ner).
3. Tala om vilka bevis du vill hänvisa till. Förklara vad du vill visa med varje bevis. Skicka med skriftliga bevis som inte redan finns i målet.

Det är inte säkert att du kan lägga fram nya bevis. Vill du göra det ska du förklara varför du inte lagt fram bevisen tidigare.

Vill du ha nya förhör med någon som redan förhörts eller en ny syn (till exempel besök på en plats), ska du berätta det och förklara varför.

Tala också om ifall du vill att motparten ska komma personligen vid en huvudförhandling.

4. Lämna namn och personnummer eller organisationsnummer.
Lämna aktuella och fullständiga uppgifter om var domstolen kan nå dig: postadresser, e-postadresser och telefonnummer.
Om du har ett ombud, lämna också ombudets kontaktuppgifter.
5. Skriv under överklagandet själv eller låt ditt ombud göra det.
6. Skicka eller lämna in överklagandet till tingsrätten. Du hittar adressen i domen.

Vad händer sedan?

Tingsrätten kontrollerar att överklagandet kommit in i rätt tid. Har det kommit in för sent avvisar domstolen överklagandet. Det innebär att domen gäller.

Om överklagandet kommit in i tid, skickar tingsrätten överklagandet och alla handlingar i målet vidare till hovrätten.

Har du tidigare fått brev genom förenklad delgivning, kan även hovrätten skicka brev på detta sätt.

Prövningstillstånd i hovrätten

När överklagandet kommer in till hovrätten tar domstolen först ställning till om målet ska tas upp till prövning.

Hovrätten ger prövningstillstånd i fyra olika fall.

- Domstolen bedömer att det finns anledning att tvivla på att tingsrätten dömt rätt.
- Domstolen anser att det inte går att bedöma om tingsrätten har dömt rätt utan att ta upp målet.
- Domstolen behöver ta upp målet för att ge andra domstolar vägledning i rättstillämpningen.
- Domstolen bedömer att det finns synnerliga skäl att ta upp målet av någon annan anledning.

Om du *inte* får prövningstillstånd gäller den överklagade domen. Därför är det viktigt att i överklagandet ta med allt du vill föra fram.

Vill du veta mer?

Ta kontakt med tingsrätten om du har frågor. Adress och telefonnummer finns på första sidan i domen.

Mer information finns på www.domstol.se.